

Banvallsleden

Brogård - Simlångsdalen

Kulturhistoria, naturvärden och skötsel

Framsida:

Övre bilden: På denna sträckan vid Tofta sågs det hotade **väddgökbiet** på åkervädd i kanten av leden.

Nedre bilden t.v.: Den rödlistade **sexfläckiga bastardsvärmaren** (t.v.) finns på flera ställen utmed Banvallsleden. Fjärilen är aktiv i juli-augusti och missgynnas av tidig slätter.

Nedre bilden t.h.: **Väggsidenbi** är ett av många vildbin som samlar pollen från korgblommiga växter. utmed leden under senare delen av sommaren och missgynnas också av tidig slätter.

Banvallsleden

Brogård - Simlångsdalen

Kulturhistoria, naturvärden och skötsel

Krister Larsson 2021

Förord

Hösten 2017 rapporterades om stora insektsförluster i Nordtyskland. En 75-procentig minskning av flygande insekter under de senaste 30 åren hade noterats. Detta blev startskottet för mitt initiativ ”Blomrika vägkanter”, som nu går vidare i kampanjen ”Världens längsta blomsteräng”, ett fyraårigt samarbete mellan Naturskyddsföreningen och Postkodlotteriet med start 2022. I det moderna produktionslandskapet finns allt mindre plats för vilda blommor, fjärilar och vildbin. En stark oro finns inte minst för att våra viktiga pollinatörer succesivt förloras. Trafikverket har konstaterat att vägkanter är en viktig reträttplats. Man har därför infört begreppet ”Artrika vägkanter”, som innebär identifiering och särskild skötsel av sträckor med hög biologisk mångfald. Men detta gäller bara de egna statliga vägarna. Något motsvarande för kommunala och enskilda vägar fanns inte, trots att större delen av vårt vägnät är av sådan typ!

Foldrarna ”Blomrika vägkanter” med en utgåva för norra Sverige och en för övriga Sverige kan därför ses som pionjärarbeten. På samma sätt kan man betrakta denna skrift ”Banvallsleden”, som gäller en cykelbana på gammal banvall i Halmstad kommun. Krister Larsson, biolog med mångårig naturvårds erfarenhet inte minst från Halland, har inventerat och ställt samman den. Han fann hotade arter ” som ett pärlband utmed leden”, vilka utan rätt skötsel skulle kunna försvinna. Krister såg också vilken potential Banvallsleden har som uppehållsplats och spridningskorridor mellan områden med hög biologisk mångfald och mellan slättbygd och skogsbygd.

När Krister beskriver sin metod för inventering och utvärdering, sina skötselråd och samarbetsförslag har den en stor allmängiltighet. Det är också tydligt att ett sådant arbete måste fortlöpande utvärderas och utvecklas. Redan vid starten fanns här ett gott samarbete mellan ideella krafter, kommun och länsstyrelsens ÅGP grupp, som nu fortsätter. Vår förhoppning är att det här arbetet skall kunna vara vägledande och inspirerande för liknande initiativ i kommunen och i hela landet inte minst inom ramen för ”Världens längsta blomsteräng”.

Ebba Werner, biolog, aktiv i Naturskyddsföreningen

INNEHÅLL

Sammanfattning	1
Detta projekt – bakgrund och upplägg	2
Väggkanter och banvallar viktiga för mångfalden	2
Naturvårdskampanj för blomrika väggkanter	3
Vad är Banvallsleden?.....	4
Projektets upplägg - många intressenter.....	5
Ledens historia - från smalspårig järnväg till cykelled	6
Banvallsleden har höga naturvärden	10
Banvallarnas flora speglar markernas historia	10
Rödlistade arter – som ett pärlband utmed leden	10
Många andra naturvårdsintressanta arter.....	13
Viktig spridningskorridor mellan slättbygd och skogsbygd	16
Skötsel förslag	17
Finansiering av naturvårdsåtgärder utmed leden	18
Skötselråd för ledens skötsel	18
Fortsatt sen slåtter (efter 1 september) nödvändig	19
Riktade naturvårdsåtgärder behövs på många ställen	21
Prioriterade sträckor inledningsvis	27
Utsättning och återintroduktion av hotade arter	30
Invasiva arter	32
Uppföljning av ledens naturvärden	33
Slinginventering av signalarter (vildbin och fjärilar).....	33
Fotodokumentation.....	35
Hårginst och ginstfjärilar.....	35
Fortsättningen av Banvallsleden i kommunen	36
Referenser.....	37

Sammanfattning

Banvallsleden är en cykelled mellan Halmstad och Karlshamn som går på banvallarna till två smalspåriga järnvägar som byggdes i slutet av 1800-talet. Denna rapport handlar om den västligaste delen av leden vilken går på den gamla Bolmenbanan mellan Halmstad och Simlångsdalen, där banvallarna nästan hela vägen ägs av Halmstads kommun.

Under 2020 uppmärksammades att banvallarna här slogs redan veckan efter midsommar när ängsblommorna ännu var i full blom och många fjärilar, vildbin och andra insekter behövde deras pollen och nektar som mest. Invid leden nära Simlångsdalen ligger Björkelund, en gård som ägs av Hallands Naturskyddsförening, och på initiativ från medlemmar i föreningen inleddes ett naturvårdsprojekt kring denna sträcka av leden. Arbetet med denna rapport har finansierats av Naturskyddsföreningen (riks), Naturskyddsföreningen Halmstad och Hallands Botaniska Förening. Halmstads kommun senarelade slåttern 2021 och slog banvallarna först runt 20 september. Länsstyrelsen (ÅGP) har också ställt sig positiv till projektet och till att finansiera naturvårdsåtgärder utmed leden.

Under sommaren 2021 inventerades leden mellan Halmstad och Simlångsdalen översiktligt med tonvikt på rödlistade och andra naturvårdsintressanta arter samt på skötselbehoven. Resultaten visar tydligt att det finns höga naturvärden utmed leden och sex rödlistade arter noterades på totalt 54 ställen. De ligger som ett pärlband utmed leden. Två arter ingår i nationella åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP) – och de är väddgökbi (VU) som sågs på ett ställe och hårginst (NT) som noterades på 34 ställen. Hårginsten är värdväxt för elva hotade fjärilar, varav två finns vid Björkelund invid leden. Många andra naturvårdsintressanta arter förekommer också utmed leden, exempelvis väddsandbi, praktbyxbi, brudbröd och tjärblomster.

Banvallsleden är dessutom tillsammans med Trafikverkets närliggande artrika vägkanter ett viktigt spridningsstråk för insekter knutna till ängsblommor och hårginst mellan slättbygden och skogsbygden öster om Halmstad.

För att bevara och utveckla naturvärdena utmed leden behövs skötselåtgärder på många ställen. Fortsatt sen slätter (efter 1 september) av banvallarna är mycket angelägen, liksom åtgärder för att motverka näringsackumulation och begränsa kvävegynnade arter, som har stor utbredning invid leden. Skrapning, naturvårdsbränning och uppsamling av det avslagna materialet är de viktigaste åtgärderna för att gynna hårginst och ängsblommor, samt deras fjärilar, vildbin och andra insekter. Dessutom är det värdefullt om lite större ängsmarker och ginstedar med höga naturvärden kan utvecklas i nära anslutning till heden på några ställen, exempelvis vid Skedala skog och i det stora grustaget vid Skedala, som historiskt hänger intimt samman med Bolmenjärnvägen.

Ett samarbetsprojekt och skötselråd för framtida naturvårdsskötsel utmed Banvallsleden föreslås och överenskommelse om detta har nyligen träffats mellan de berörda intressenter, som nämns ovan.

Detta projekt – bakgrund och upplägg

Vägkanter och banvallar viktiga för mångfalden

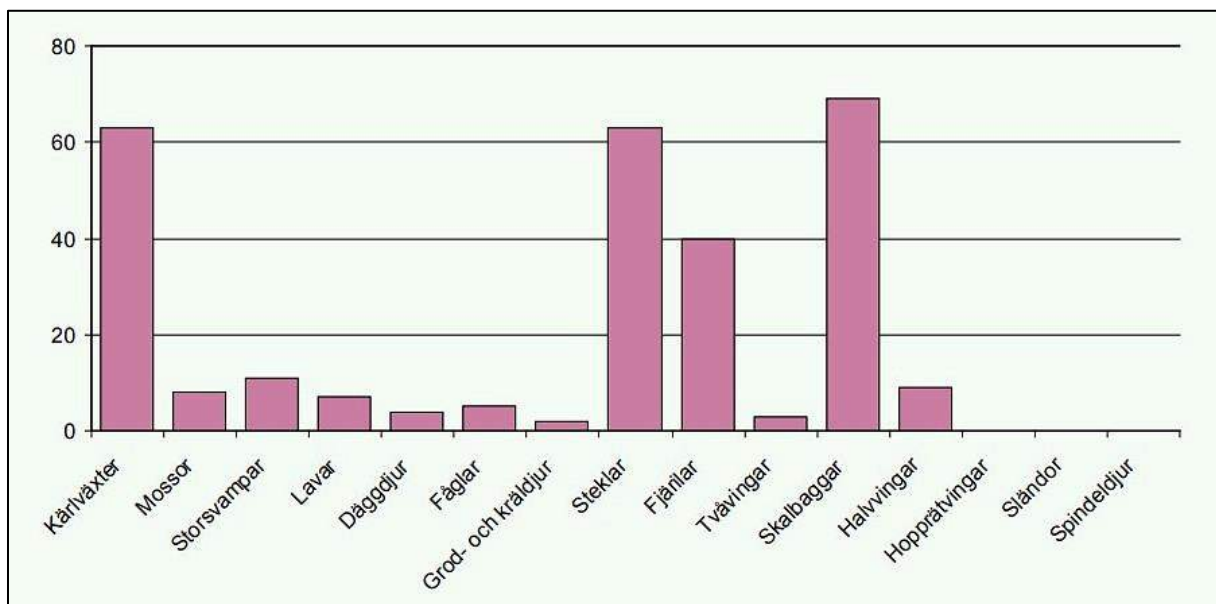
Banvallar och vägkanter är viktiga miljöer för biologisk mångfald och många växter och djur har dem som livsmiljö eller som spridningskorridor mellan andra värdefulla miljöer.

Ängsblommor, vildbin, dagfjärilar och andra arter som förr var vanliga har alltmer trängts bort från de moderna jordbruks- och skogslandskapen och finns i många trakter bara kvar i vägkanter, grustäkter och liknande urbana miljöer.

Lennartsson och Gylje (2009) framför att man hittills troligen har underskattat betydelsen av infrastrukturens biotoper för rödlistade arter och att man även har underskattat hur allvarlig situation är i arternas ursprungliga biotoper i jordbrukslandskapet. Av rapporten framgår att vägrenar, vägslänter och bangårdar är livsmiljö för hotade arter från tio olika åtgärdsprogram för hotade arter samt att 280 rödlistade arter förekommer i sådana miljöer i landet. De största grupperna är kärlväxter, steklar (här ingår vildbin) och skalbaggar med drygt 60 arter i vardera gruppen.

Larmrapporter om drastiska minskningar av mängden insekter duggar tätt i massmedia numera och detta gäller inte minst pollinerande insekter som vildbin och fjärilar. Förlust av biologisk mångfald är tillsammans med klimatförändringar de i särklass största miljöfrågorna globalt sett och detta gäller även i vår del av världen. Vi måste helt enkelt göra fler och bättre insatser för att stoppa trenden med vikande biologisk mångfald och för detta behövs ett brett spektrum av åtgärder. Vägkanter och liknande urbana miljöer blir allt viktigare i detta arbete.

Kontinuitet är en viktig faktor för biologisk mångfald i kulturlandskapet eftersom det tar lång tid för många arter att hitta och etablera sig i nya miljöer och dessutom har många arter svårt att sprida sig över långa sträckor. Vägkanter och banvallar är miljöer som ligger fast i långa tider när de väl har anlagts och som därför efterhand kan få en lång biologisk kontinuitet samtidigt som de också är långsträckta och kan fungera som spridningskorridorer i trakter där de artrika miljöerna oftast har blivit alltmer isolerade.

Antal arter i olika grupper av rödlistade arter som utnyttjar väg- och järnvägs miljöer, enligt ArtDatabankens databas BIUS. Ur Lennartsson & Gylje (2009).

Naturvårdskampanj för blomrika vägkanter

Det finns 60 000 mil bilvägar i Sverige och därtill kommer många mil banvallar och andra liknande miljöer. Deras betydelse för biologisk mångfald har uppmärksammats alltmer under de senaste åren och Naturskyddsförening har, länkade till kampanjen *Operation Rädda Bina*, tagit fram de två foldrarna *Blomrika Vägkanter* (en för södra och mellersta Sverige och en för norra, se sid. 38) för att inspirera till att skapa och bevara dessa miljöer längs kommunala och enskilda vägar i hela landet. Foldrarna finns att ladda ner på föreningens hemsida. Ett av huvudbudskapen i foldrarna är att särskilja de övergödda vägkanterna från magra och blomrika samt att på de senare vänta med slåttern till slutet av sommaren. Många vägkanter i landet slås idag alldeles för tidigt medan de blommar för fullt – och då försvinner maten för fjärilar, vildbin och andra insekter när de behöver den som mest.

Startskottet för detta projekt har en direkt koppling till kampanjen genom att Ebba Werner, som står för foldrarnas text och varit drivande i föreningens arbete för blomrika vägkanter, vid midsommartid 2020 cyklade på Banvallsleden från Halmstad till Hallands Naturskyddsförenings fastighet Björkelund. Under cykelturen passade hon också på att njuta av alla vackra örter som blommade på banvallarna bland annat vid Skedala. Några dagar senare skedde dock det som inte bör ske – banvallarna slogs alldeles för tidigt och blommorna försvann, se bilderna nedan.

Den tidiga slåttern blev som nämnts ovan startskottet för detta projekt och första kontakten med Halmstads kommun om ett naturvårdssamarbete kring Banvallsleden togs – resultatet blev att leden slogs först runt 20 september 2021 och att ett samarbetsprojekt har inletts. Förhoppningsvis kan mångfalden utmed leden framöver utvecklas med sen slåtter och andra riktade naturvårdsinsatser – så att den även ska bli ett bra exempel på hur man kan arbeta med vägkanternas mångfald på andra håll i Halmstad och i övriga landet.

*Örtrik banvall vid Skedala 2020-06-18.
Foto: Ebba Werner.*

*Slagen banvall vid Skedala 2020-06-29.
Foto: Ebba Werner.*

Vad är Banvallsleden?

Banvallsleden är en 250 km lång cykelled mellan Halmstad och Karlshamn som har initierats av Svenska Cykelsällskapet och utvecklats i samarbete med kommunerna Halmstad, Ljungby, Alvesta, Tingsryd, Olofström och Karlshamn. Leden går på banvallarna av de två nedlagda järnvägarna mellan Halmstad - Bolmen respektive Bolmen – Vislanda – Karlshamn.

Banvallarna är av varierande kvalitet för cykling och på några ställen där de är i för dåligt skick för cyklister följer leden i stället mindre landsvägar, detta gäller exempelvis sträckan mellan Ryaberg och Bygget, i Halmstads kommun, där det rids mycket på banvallen. Mellan Halmstad och Simlångsdalen är hela sträckan asfalterad och används flitigt av cyklister under sommarhalvåret – och som promenadstråk av närboende under hela året.

Denna rapport behandlar den västligaste delen av Banvallsleden mellan Brogård (vid Halmstad) och Simlångsdalen – en sträcka på 13 km. Leden är asfalterad på hela denna sträckan. Halmstads kommun äger ytterligare ca 20 km av den gamla banvallen mellan Simlångsdalen och smålandsgränsen.

Kartan visar Banvallsledens hela sträckning mellan Halmstad och Karlshamn och har hämtats från hemsidan om leden som utformats av Svenska Cykelfrämjandet (<https://www.banvallsleden.se>). Bolmens samhälle som var ändstation för Bolmenbanan ligger mellan Byholma och Ljungby.

Projektets upplägg - många intressenter

På initiativ från Ebba Werner har Naturskyddsföreningen (riks), Halmstads Naturskyddsförening och Hallands Botaniska Förening gemensamt finansierat denna utredning. Inför sommarens fältinventering utmed leden lovade dessutom Halmstads kommun att inte slå leden före den 15 augusti 2021. Länsstyrelsen (ÅGP) har också förklarat att man är beredd att medverka till att utveckla ledens naturvärden, bland annat genom att finansiera riktade naturvårdsinsatser för att gynna hotade arter som ingår i nationella åtgärdsprogram.

Fältarbetet har gjorts under juni-september då banvallarna utmed hela sträckan mellan Brogård och Simlångsdalen (13 km) har inventerats på rödlistade och andra naturvårdsintressanta arter samt noteringar om skötselbehov gjorts. Inventeringen har varit översiktlig och flertalet sträckor har bara besökts vid ett tillfälle. När det gäller naturvårdsintressanta arter (utöver de rödlistade) har följande källor använts som underlag:

- *Metod för översiktlig inventering av artrika väggkantsmiljöer* (Lindqvist red. 2012)
- *Ängs- och betesmarksinventeringen. Metodik för inventering från och med 2016* (Eneland 2017)
- *Insekter som signalarter för öppna marker i södra Sverige* (Larsson 2017)

Under fältarbets gång har avstämning gjorts med Hallands Naturskyddsförenings Björkelundsgrupp genom Ebba Werner, Kjell Georgson och Nils-Olof Petersson samt med Länsstyrelsen (ÅGP) genom Jessica Gunnarsson och Moa Pettersson.

Den 11 november 2021 ägde ett avstämningsmöte rum inför den slutliga rapportskrivningen och framtida naturvårdsåtgärder utmed leden med Halmstads kommun (Anneli Johansson, Sofia Warpman och Ann-Charlotte Abrahamsson), Länsstyrelsen ÅGP (Jessica Gunnarsson och Moa Pettersson), Halmstads Naturskyddsförening (Bo Hansson och Ebba Werner), Hallands Botaniska Förening (Lars-Erik Magnusson) samt Krister Larsson som ansvarar för inventering och rapportskrivning. Ett resultat av mötet blev att man kom överens om ett fortsatt samarbete mellan dessa organisationer för att bevara och utveckla Banvallsledens naturvärden och förslag till riktade naturvårdsåtgärder under vintern 2021 - 22 diskuterades.

Ledens historia - från smalspårig järnväg till cykelled

Den 4 november 1889 inleddes tågtrafiken på den 64 km långa smalspåriga järnvägen Bolmenbanan mellan Halmstad och Bolmen, där cyklisterna idag rullar fram på Banvallsleden. Bolmenbanan knöts ihop med järnvägen mellan Bolmen och Vislanda och vidare därifrån till Karlshamn. Bygget av järnvägen tog drygt två år och sysselsatte som mest 800 rallare. Högsta hastigheten för ångloken var till en början 35 km i timmen och den ökades efterhand till 60 km.

På järnvägen fraktades trävaror från skogsbygden till Halmstad hamn för vidare export och många åkte även in till torget i Halmstad för att sälja ägg, lingon m.m. Åt andra hållet fylldes vagnarna med konstgödsel, kalk och andra förnödenheterna till bönderna utmed järnvägen. Trakterna kring Simlångsdalen blomrade också upp som skidort och inte minst under sportlovet var vagnarna fulla med skidåkare. Mellan Halmstad och Simlångsdalen fanns stationer vid Skedalshed, Skedala och Marbäck. Flera banvaktsstugor fanns också utmed banan. Från ändstationen vid Bolmen gick ångbåtssturer till många ställen invid sjön.

Halmstads- Bolmens Järnvägsaktiebolag, som ansvarade för bygget och driften av banan, trädde i likvidation år 1947 då SJ övertog ansvaret för banan. Efter alltmer vikande transporter gick den 30 juni 1966 det sista ordinarie tåget, en rälsbuss, på järnvägen.

Efter nedläggningen köpte Halmstads kommun framsynt upp banvallen hela vägen fram till smålandsgränsen öster om Bygget. Naturvårdsombudet Ingvar Nilsson var drivande kraft för att kommunen skulle köpa banvallen och anlägga ett cykelstråk. I maj 1972 kunde cykelleden mellan Halmstad och Mahult invigas. Bolmenbanans historia redovisas närmare i Forsberg (2006).

Banvallsleden är idag en naturskön cykelled med en rik och fascinerande historia – och som framgår av följande avsnitt även en viktig ”transportled”, eller spridningskorridor, för många växter och djur mellan slättbygden och skogsbygden öster om Halmstad.

HALMSTAD - BOLMEN
4 november 1889 30 juni 1966

Tågen mot Småland var lastade med varor till hushållen i byarna längs banan. Lantbrukarna fick horn gödnings, kalk och andra förnödenheter. På vintern gick sportlovsståg till backarna i Simlångsdalen.

Vagn efter vagn mot Halmstad var lastad med björkar, plank, brädor och mycket annat från skogen på väg till andra län. Småbrukarna som fick på Björkelund kunde ändå sälja lingon, ägg och ett eller annat fjäderfå till handeln på Stora Torg.

I slutet till den 64 km långa smalspåriga järnvägen byggdes i bolaget på 1880-talet av skogarna i Halmstad som ville komma till de skogliga markerna och göra till utfärd i småskaliga utfärderna. Transporterna gick till med så kallade förläsnings, som hade högre och mer som steg.

Efter problem med finansieringen kunde den första spårstråken tas i juni 1887. Som man såg hade 800 rallare, och efter drygt två år var man framme vid Bolmen och kunde tillika samman rikta med den tidigare byggda banan mot Vislanda - Karlshamn. Godset till och till och till slutet av 1800-talet var det i Björkelund till den -skede kommande med skogsprodukter.

1947 tog Statens Järnvägar över de privata järnvägarna och Bolmenbanan blev en del av SJ. Under 1950-talet ökade lasttrafiken med till exempel så som den småskaliga utfärderna -skede godstrafik och flera passagerare kontroller. 1966 beslutade SJ att ersätta stulle utfärderna.

Carlen (1885 - 1910) var ett av de mest kända ångloken för passagerare. Foto: Halmstad Järnvägsmuseum.

Banvallen köptes av Halmstads kommun och våren 1972 var det dags för återinvigning av Bolmenbanan. Nu som cykelled.

HALMSTAD SKEDALSHED SKEDALA MARBÄCK SIMLÅNGSDALEN BYGET RYDERS STÖGET BÖKS LERJULT ÅSEN BYHOLMA FIKSÖDING BOLMEN

Naturenskyddsföreningen
Halland

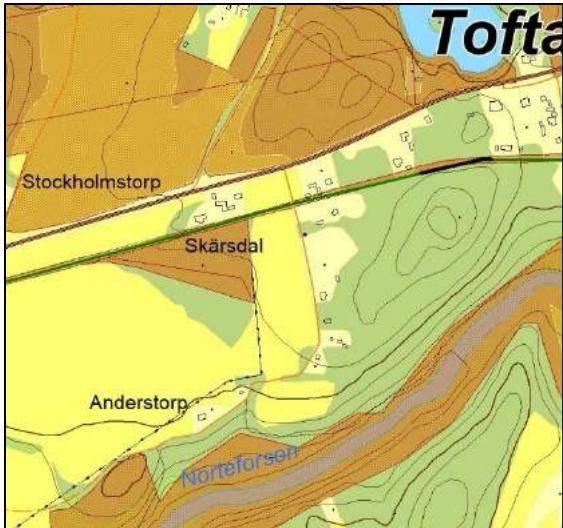
Infoskylt utmed leden vid Björkelund.

Vid Tofta står skylten som visar att det är 9 km från huvudstationen i Halmstad. Den andra skylten finns kvar närmare Marbäck. Foto högra bilden: Ebba Werner.

Större skärningar genom bergshöjder finns på flera ställen utmed leden, som denna vid Tofta.

Ett magnifikt kulturminne invid ledens södra sida är det stora grustaget mellan Skedala och Tofta (vid Skärsdal) där grus togs till hela Bolmenbanan, och när den var klar så fortsatte man frakta grus härifrån till fortsättningen av järnvägen mot Karlshamn. Kommunen äger det brunmarkerade, tallbevuxna området medan hygget i södra delen är privatägt (bilden t.h.). På marken spirar här ljung och spridda plantor av hårginst.

Grustaget är som en jättelik, nedsänkt amfiteater helt omgiven av 4-7 meter höga slänter. De högsta slänterna finns i tallskogen i den norra kanten närmast leden. För en biolog är det lätt att föreställa sig vilket myllrande insektsliv det måste ha funnits här innan tälten växte igen. Under tallarna växer bland annat smultron och liten blåklocka.

Fina rastplatser finns på många ställen utmed leden, här med utsikt över Fågelsjö öster om Marbäck.

Denna rastplats vid Skärkered är fint placerad ovanför en grusslänt med hårginst.

Banvallsleden har höga naturvärden

Banvallarnas flora speglar markernas historia

Markernas tidigare historia är tydlig i banvallarnas vegetation och när järnvägen byggdes i slutet av 1800-talet gick den dels över utmarker där ljunghedar med hårginst hade stor utbredning, dels över inägomarker invid gårdar och byar där slåtterängar hade stor utbredning. Hårginsten finns på många ställen spritt utmed leden och växter som förr var vanliga i magra ängar och naturbetesmarker är vanliga, exempelvis liten blåklocka, åkervädd, ängsviol, vanligt gullris och blåmunkar. Många hed- och ängsväxter har en långlivad fröbank som kan väckas till liv igen om åtgärder görs för att magra ut markerna och hela banvallen hyser sannolikt en enorm fröbank av sådana växter.

Långvarig övergödning genom luftföroreningar och slåtter utan att ta bort det avslagna materialet har gjort att näringsämnen stadigt har ackumulerats i banvallen under senare decennier. I den västra delen är det dessutom tydligt att näring ”spiller över” från åkrarna där de finns invid leden. Slänter m.m. utanför det slagna stråket har dessutom vuxit igen alltmer. Den ökade näringsnivån avspeglas i ett allt rikare inslag av kvävegynnade arter som hundkäx, brännässla, hundäxing och knylhavre – en utveckling som märks i stort sett överallt i det moderna landskapet. Ängsväxter och hårginst växer idag tillsammans med kvävegynnade arter utmed större delen av leden. För att motverka den ökade ansamlingen av näring i marken behövs riktade skötselåtgärder, se skötselavsnittet.

Rödlistade arter – som ett pärlband utmed leden

Sex rödlistade arter, på totalt 54 ställen, sågs utmed leden under fältarbetet sommaren 2021. Flertalet sträckor besöktes då bara vid ett tillfälle och det finns sannolikt fler ställen med rödlistade arter och fler rödlistade arter kvar att hitta. Den samlade bilden är att det finns rödlistade arter utmed hela sträckan, men med en tydlig koncentration i den mellersta delen

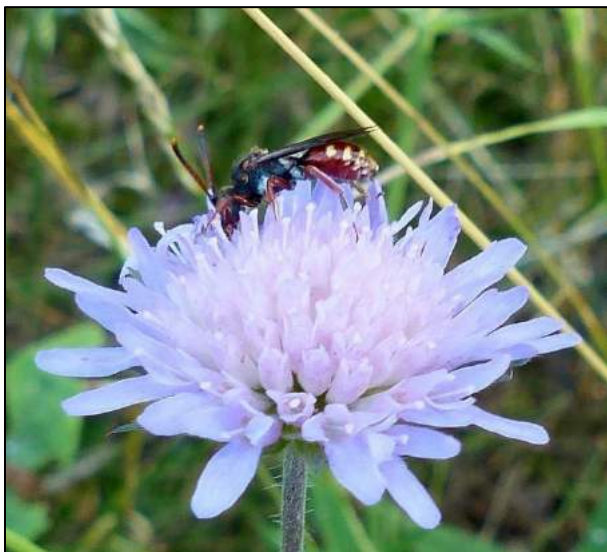
Blå prickar visar var rödlistade arter sågs utmed leden under fältarbetet sommaren 2021. Eftersom inventeringen var översiktlig så finns sannolikt fler ställen med nämnda rödlistade arter och även andra rödlistade arter utmed leden.

mellan Tofta och Björkelund. Uppgifter om rödlistade arter har rapporterats på Artportalen. Två arter ingår i nationella åtgärdsprogram för hotade arter och de är:

Väddgökbi (sårbar VU) ingår i *Åtgärdsprogram för vildbin på ängsmark* (Karlsson & Larsson 2011). En hona av väddgökbi sågs på åkervädd i den norra banvallen vid Tofta, strax väster om pumpstationen vid Ugnberg den 12 juli. Väddgökbiet har tidigare haft en större utbredning i södra Sverige men har gått starkt tillbaka i takt med att örtrika ängsmarker alltmer har försvunnit. Väddgökbiet lever som boparasit på vädssandbi som enbart samlar pollen på åkervädd. Vädssandbiet sågs på fem ställen utmed leden och det är möjligt att väddgökbiet också finns på något mer ställe.

Idag har väddgökbiet sin största förekomst i landet i östra Smålands skogsbygder men även södra Halland tillhör de främsta områdena. I närområdet till leden är biet påträffat vid Vallås, Hertered, Torared och Gårdshult samt vid Bårared nära invid Banvallsleden öster om Ryaberg. Beståndet av åkervädd på banvallen vid Tofta är antagligen idag för litet för att ensamt kunna försörja vädssandbi och väddgökbi med pollen, men en slåttervall med mycket åkervädd finns här invid södra kanten av leden vid pumphuset. Denna slåttervall slogs som väl är också sent denna sommar, liksom banvallarna. Åtgärder för att öka mängden åkervädd utmed leden är angelägna. Åkervädden är dessutom en värdefull växt för många andra insekter.

Hårginst (nära hotad NT) ingår i *Åtgärdsprogram för nålginst, tysk ginst och ginstlevande fjärilar* (Larsson 2007). Hårginsten är värd för elva hotade fjärilar, vars larver livnär sig på ginsten, som liksom hårginsten i stort sett bara förekommer i södra Halland. Ginstfjärilarna hade tidigare en mer sammanhängande utbredning i Laholms och Halmstads kommuner, men är idag starkt koncentrerade till Veinge socken med några utpostlokaler i halmstadtrakten, främst vid Åled och Oskarström. Från Björkelund finns tidigare uppgifter om två ginstfjärilar (gulstreckad backmätare och gråstreckad backmätare) men de verkar senare ha försvunnit därifrån. Genom utsättningar av fjärilar från Veingetrakten finns åter två ginstfjärilar här och det är större ginststämval (starkt hotad EN) och gråstreckad backmätare (sårbar VU).

Åkerväddens nektar och pollen är livsviktiga för många insekter utmed leden. Bilderna på det hotade väddgökbiet (t.v.) och vädssandbi är tagna vid Tofta den 12 juli. Väddgökbiet samlar inte pollen själv utan smiter ner i vädssandbiets bo (som grävs ut i marken) vid ett obehövligt tillfälle och lägger ägg.

Hårginst noterades på 34 ställen utmed leden, men bestånden är mestadels små och trängs av gräsvegetation, mossor och skuggande träd och buskar. Dock finns mycket goda förutsättningar att skapa stora bestånd av hårginst på ett flertal ställen utmed leden genom riktade skötselåtgärder som behandlas i senare avsnitt (skrapning, bränning och röjning). Eftersom hårginsten har en mycket långlivad fröbank kan nya plantor dessutom spira på andra ställen utmed leden om mager grus och sand blottas. För ginstfjärilarna är det en mycket angelägen åtgärd att skapa spridningskorridorer i landskapet för att bryta fragmentering och isolering på utpostlokalerna i halmstadtrakten. Banvallsleden kan bli en viktig korridor för detta.

Övriga rödlistade arter utmed leden är:

Backtimjan (nära hotad NT) som noterades på två ställen i gruset nära invid asfaltbeläggningen och det var mellan Marbäck och Skärkered vid den branta slänten mot östra delen av Fågelsjö samt mellan Tofta och Marbäck väster om stora grustaget invid leden.

Ängsmetallvinge (nära hotad NT) som noterades på tre ställen - strax öster om Marbäcks station, väster om Marbäck samt vid Tofta öster om Ugnberg. Fjärilarna sågs på åkervädd, som den gärna söker nektar på, medan larven främst lever på syror. Om den sena slåttern av banvallarna permanentas, tillsammans med riktade skötselåtgärder, så kan ängsmetallvingens bestånd utmed leden säkerligen öka rejält framöver.

Sexfläckig bastardsvärmare (nära hotad NT) sågs på fyra ställen – vid enbuskbeståndet öster om Marbäck, strax öster om Marbäcks station, väster om Marbäck samt vid Tofta öster om Ugnberg. Fjärilarna sågs på åkervädd som de gärna söker nektar på medan larven lever på käringtand och andra ärtväxter. Om den sena slåttern av banvallarna permanentas, tillsammans med riktade skötselåtgärder, så kan bastardsvärmarnas bestånd utmed leden säkerligen öka rejält framöver, och kanske även mindre och bredbrämad bastardsvärmare hitta hit.

Svinrot (nära hotad NT) noterades på åtta ställen mellan Marbäck och Björkelund men finns sannolikt på fler eftersom den är lätt att missa när den inte blommar. Bestånden är överlag små men kan gynnas rejält med riktade skötselinsatser som leder till att markerna magras ut.

Faktaruta: Rödlistade arter

Antalet rödlistade arter ökar dessvärre stadigt i Sverige och efter senaste översynen av rödlistan 2020 omfattar den 4 746 arter (22 procent av totala antalet arter). Rödlistan grundas på en bedömning av hur stor en arts utdöenderisk är i landet, i följande kategorier:

RE = utdöd, CR = akut hotad, EN = starkt hotad, VU = sårbar, NT = nära hotad och DD = kunskapsbrist

Arter som inte bedöms vara rödlistade klassas i kategorin LC = livskraftig.

Sveriges rödlista följer Internationella naturvårdsunionens (IUCN:s) kriterier och kategorier för rödlistning. Mer info finns Artdatabanken (2020).

Många andra naturvårdsintressanta arter

Pollinerande insekter uppmärksammas alltmer i miljöarbetet och i massmedia för deras stora ekonomiska betydelse och för att de minskar kraftigt både nationellt och globalt. Utmed leden finns flera vildbin och fjärilar som kan ses som signalarter för insektsrika miljöer – där de finns är det oftast ett rikt insektsliv i övrigt med pollinerande insekter. Följande signalarter sågs utmed leden (Larsson 2017) utöver de rödlistade:

Väddsandbi och **småfibblebi** noterades på fem ställen vardera, men finns sannolikt på fler. Väddsandbi samlar pollen på åkervädd och småfibblebi på fibblor.

Praktbyxbi och **bivarg** sågs vid den nya cykeltunneln vid Skedala där de har sina bon i solexponerade blottor med sand och grus. Praktbyxbiet sågs även samla pollen på renfana på banvallen här.

Vitfläckigt ängsmott lever på vanligt gullris, som blommade rikligt utmed leden under sensommaren och har setts vid Tofta, på samma ställe som väddgökbiet.

Eftersom leden har slagits redan i slutet av juni tidigare år så kan man räkna med att många insekter som är aktiva under hög- och sensommaren har missgynnats starkt av detta och ännu har små bestånd eller saknas helt utmed leden. Med en fortsatt sen slätter finns goda förutsättningar för insektslivet att bli ännu mer myllrande – något som blir intressant att följa framöver.

Praktbyxbiet samlar pollen av fibblor i sina ståtliga byxor under juli-augusti och missgynnats starkt av tidig slätter. Här ses en hona vid boet som grävs ut i blottad, solexponerad sand.

Utmed leden finns hela **65 arter** kärlväxter som är **indikatorarter** för artrika vägkanter (Lindqvist 2021). Växterna är indelade i tre klasser efter hur bra indikatorarter de är och av ledens växter är **19 arter i klass 1** (bästa indikatorarterna) och dessa är:

Åkervädd Ängsviol Rotfibbla Gulmåra Blåmunkar Ängsvädd
Bockrot Getväppling Tjärblomster Fältmalört Brudbröd Blåeld
Gråbinka Stor blåklocka Blodnäva Äkta johannesört Backtimjan
Svinrot Hårginst

Åkervädd, ängsviol, rotfibbla, gulmåra, ängsvädd och blåmunkar är de mest spridda av klass 1-arterna. Många av indikatorarterna är också klassade som indikatorarter vid Jordbruksverkets inventeringar av ängs- och betesmarker (Eneland 2017).

Några bilder som visar hur floran utmed leden ser ut. På de översta bilderna ses gulmåra, åkervädd och tjärblomster i blandning med högvuxna gräs och hundkåx. Under juni är hundkåxet ett dominerande inslag på många ställen, men efter midsommar kommer ofta en fin blomning av ängsväxter, som vid bänken på bilden. Även smultron kan vara riklig under de mer högvuxna, kvävegynnade växterna.

Hundkåx tillhör de kvävegynnade arterna som ofta ses som en negativ naturvårdsindikator, men den har samtidigt ett stort värde som nektar- och pollenkälla för många insekter.

*Småfibblebi finns på flera ställen utmed leden.
Biet bäddar gärna ner sig i fibblorna för nattsömn.*

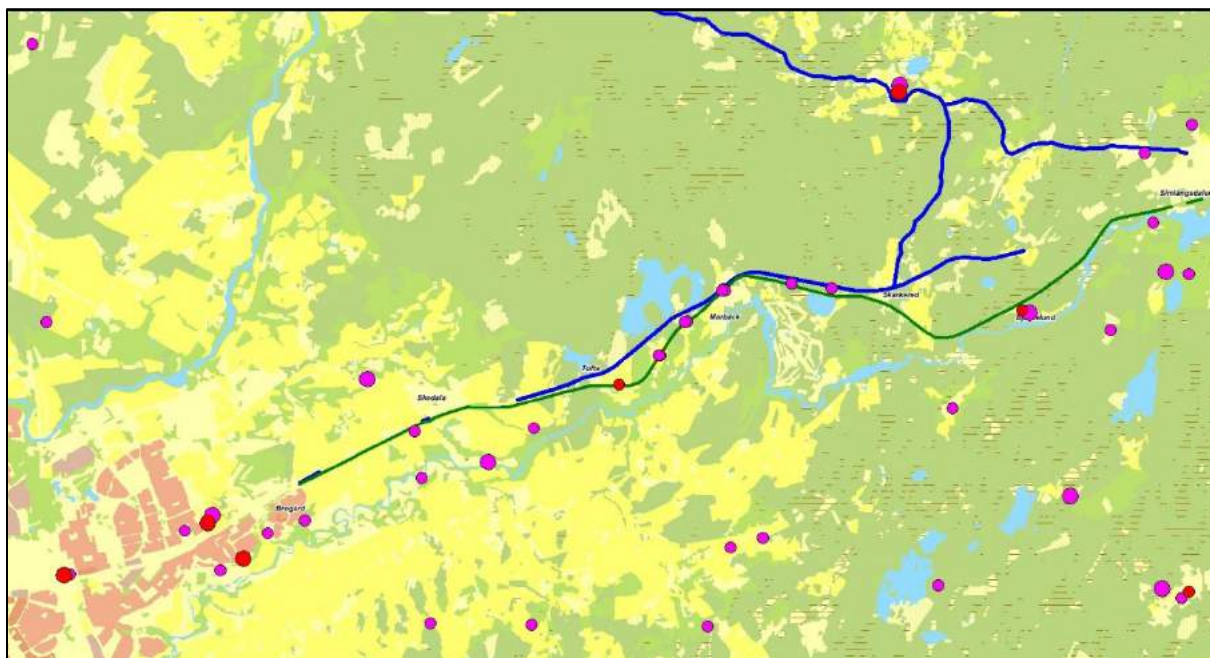
*Den sällsynta kameleontskålen har setts på banvallen vid Tofta.
Foto: Ebba Werner.*

Viktig spridningskorridor mellan slättbygd och skogsbygd

I dagens landskap är det ofta glest mellan områden med rödlistade vildbin, fjärilar och andra insekter, vilket innebär stora svårigheter för många arter att sprida sig mellan områdena. Om en art försvinner från ett ställe, kanske av en tillfällig orsak som särskilt ogynnsamt väder ett år, så kan det vara svårt för den att hitta tillbaka om det är långt till nästa område där den finns. Även om de flesta insekter kan flyga så är många väldigt ortstroga stationära och har svårt för att sprida sig över långa sträckor.

Banvallsleden och Trafikverkets ”Artrika vägkanter” nära varandra kan med en bra skötsel vara en värdefull spridningskorridor för många arter mellan slättbygden och skogsbygden. Som kartan nedan visar finns väster om leden en koncentration av rödlistade vildbin och fjärilar i grönområdena vid Vallås och Snöstorp (Strandvallen, Travbackarna och Lågagård), medan Björkelund finns som en mer isolerad hotspot invid östra delen av leden. De mest hotade arterna vid Vallås och Snöstorp är pärlbi, klocksolbi, storfibblebi och väddgöki. Även för vanligare arter kan leden självklart vara en viktig spridningskorridor.

Ett ännu mer kraftfullt som spridningsstråk kan skapas om fler kärnområden med höga naturvärden restaureras utmed leden, exempelvis vid Skedala skog och den gamla grustäkten vid Skedala, något som behandlas närmare i skötselavsnittet.

Banvallsleden (grönt) och Trafikverkets artrika vägkanter (blått) utgör tillsammans en kraftfull spridningskorridor mellan slättbygden och skogsbygden öster om Halmstad. På kartan finns också kända förekomster av rödlistade vildbin (rött) och fjärilar (violett). Större prickar anger att där finns mer än en art. Särskilt intressant är koncentrationen av arter vid Vallås-Snöstorp invid västra delen av leden.

Skötsel förslag

Genom satsningen på ”Artrika vägkanter” är Trafikverket den aktör som idag har störst erfarenhet av skötsel av vägkanter med höga naturvärden. Sen slätter är den dominerande skötselstrategin för artrika vägkanter men Trafikverket har i flera rapporter tagit upp att det behövs ytterligare skötselåtgärder för att bevara och utveckla naturvärdena, exempelvis slätter mer än en gång av sträckor med en kvävegynnad vegetation, bortskrapning av näringsrik matjord samt uppsamling och bortförsl av det avslagna materialet.

Erfarenheterna av sådana skötselåtgärder har ännu inte utvärderats, men de bör aktualiseras även för vissa delar av Banvallsleden. Sannolikt kommer den här typen av åtgärder också att utföras och utvärderas inom Naturskyddsföreningens projekt ”Världens längsta blomsteräng” som inleds 2022 och där Banvallsleden förhoppningsvis också kan ingå som ett pilotprojekt. Det är viktigt att det de närmaste åren finns möjlighet att justera eller komplettera skötselåtgärderna för Banvallsleden efterhand som nya kunskaper på detta området kommer fram. Med hänsyn till detta och att det finns många intressenter när det gäller Banvallsledens naturvärden föreslås ett samarbetsprojekt och ett skötselråd för skötseln av leden.

Efterhand som föreslagna naturvårdsåtgärder görs utmed leden kommer inslagen av hårginst och ängsblommor att bli alltmer rikliga på renarna och de kommer även att ”blomma upp” på nya ställen genom att det ännu finns kvar en långlivad fröbank i marken. Dessa frön kan aktiveras när markförhållandena blir gynnsamma (d.v.s. näringsfattiga och med inslag av blottad sand och grus). Naturliga nektar- och pollenväxter med lokalt ursprung kommer i framtiden att vara en alltmer värdefull naturresurs, som kan användas för insamling av frön till andra projekt för att gynna pollinerande insekter m.m. Banvallsleden kan då i framtiden även bli en viktig fröbank för sådana insatser.

Många ängsblommor som förr var vanliga har gått så starkt tillbaka att de numera är rödlistade. och svinrot t.v. är en av dem. Dessa växte utmed leden öster om Marbäck. På bilden t.h. blommar. gulmåra, bockrot, åkervädd, liten blåklocka m.fl. ängsblommor på renen väster om Marbäck. De är alla värdefulla för nektar- och pollenlevande insekter och gynnas av de föreslagna åtgärderna.

Finansiering av naturvårdsåtgärder utmed leden

Det finns flera tänkbara finansiärer när det gäller naturvårdsåtgärder utmed Banvallsleden och det är angeläget att det ges möjlighet till sådana insatser från Halmstads kommun som äger och sköter leden. I dagsläget finns följande aktörer som eventuellt kan medverka till att finansiera och utföra åtgärder:

- **Halmstads kommun** – som äger och svarar för den löpande skötseln av leden.
- **Naturskyddsföreningen (riks)**– som varit huvudfinansiär för denna utredning och som under 2022 - 2025 driver projektet ”Världens längsta blomsteräng” med ett bidrag på 14,1 miljoner kronor från Postkodlotteriet, varav något kan komma Banvallsleden till del. Naturskyddsföreningen disponerar även andra medel för naturvårdsinsatser.
- **Halmstads Naturskyddsförening** – som också har bidragit till finansieringen av denna utredning och som kan tänkas vara fortsatt intresserad av att bidra praktiskt och/eller finansiellt.
- **Hallands Botaniska Förening** - som också har bidragit till finansieringen av denna utredning och som disponerar medel för praktiska åtgärder för att gynna ängsfloran och i synnerhet rödlistade kärlväxter.
- **Länsstyrelsen (ÅGP)** – som finansierar och genomför åtgärder för att gynna växter och djur som berörs av nationella åtgärdsprogram (ÅGP). Utmed Banvallsleden finns arter som ingår i två nationella åtgärdsprogram (hårginsten och dess hotade fjärilar samt det hotade väddgökbiet). Dessutom finns fler hotade bin som ingår i åtgärdsprogram nära invid leden vid Vallås-Snöstorp, och leden kan fungera som en livsmiljö och spridningskorridor även för dessa med en ändamålsenlig skötsel.

Dessutom kan det finnas andra möjligheter till finansiering om det behövs, exempelvis genom de **lokala naturvårdsmedlen (LONA)**, men ansökningstiden för 2022 går ut redan 1 december i år så det ligger i så fall längre fram i tiden. Vid de senaste ansökningstillfällena för LONA-medel har projekt som gynnat pollinatörer haft prioritet. Om detta även kommer att gälla vid framtida ansökningar så bör Banvallsleden ha goda möjligheter.

Även ideella insatser utmed leden kan bidra till att förstärka naturvärdena, exempelvis vid Hallands Naturskyddsförenings fastighet Björkelund. I höst har ängsfrön från fastighetens fina slätteräng samlats in och såtts ut utmed leden här.

Skötselråd för ledens skötsel

Ett skötselråd för leden bör bildas mot bakgrund av det stora lokala engagemanget för Banvallsleden, att den biologiska mångfalden utmed leden är rik och att det finns flera intressenter som är beredda att medverka med finansiering för att utveckla naturvärdena. Skötselrådet föreslås ha ett årligt möte för att diskutera och ta ställning till lämpliga åtgärder.

Under arbetets gång kan det även tillkomma andra intressenter med ett engagemang för ledens naturvärden. Liknande naturvärden finns sannolikt utmed leden mellan Simlångsdalen och smålandsgränsen öster om Bygget, som ännu inte har ingått i detta projekt. Det är positivt om det finns möjligheter framöver att även titta närmare på naturvårdsåtgärder utmed den sträckan.

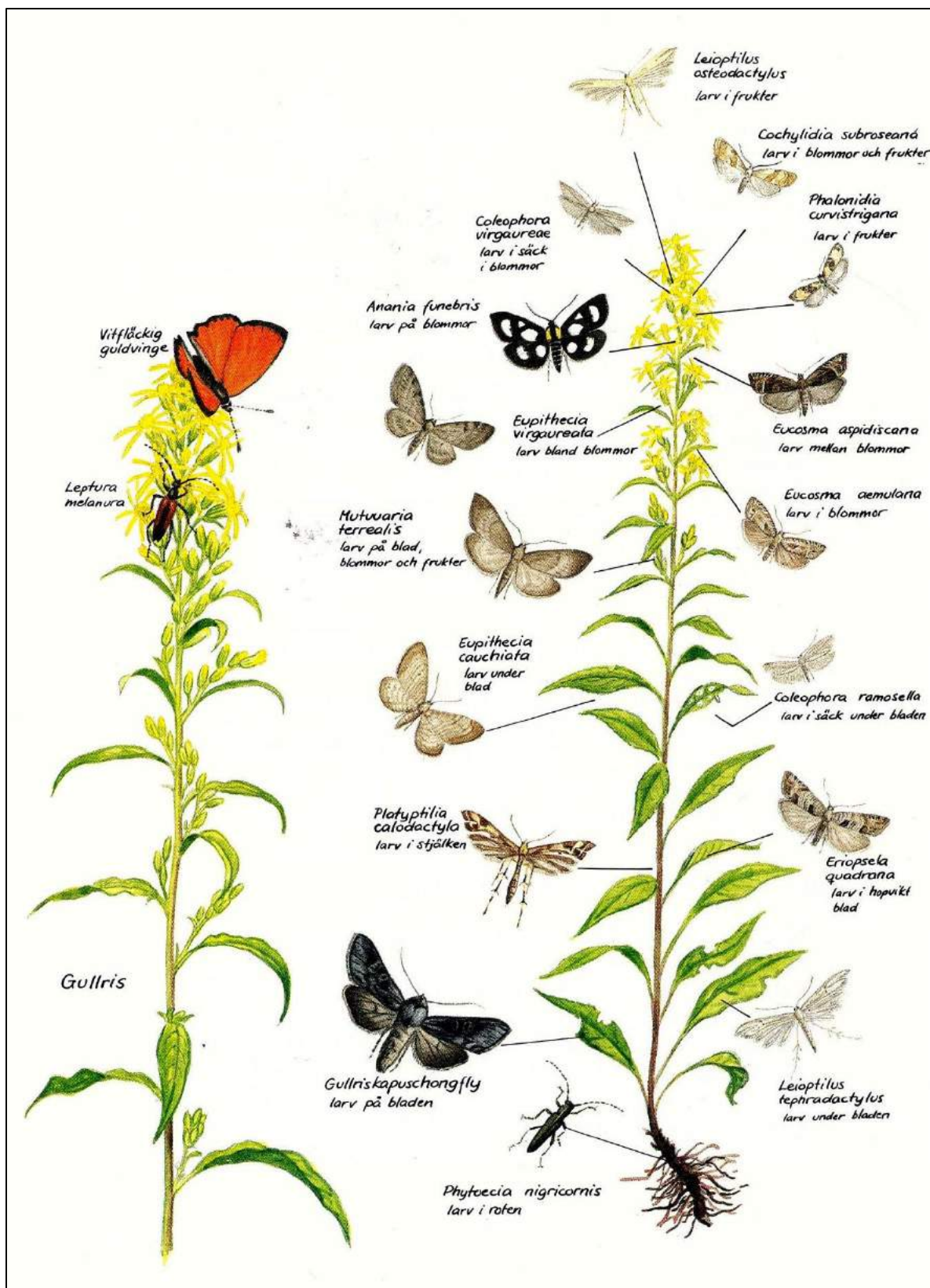
Fortsatt sen slåtter (efter 1 september) nödvändig

Fortsatt sen slåtter är en grundförutsättning för att bevara de naturvärden som finns utmed leden och har högsta prioritet. Det innebär dessutom endast små merkostnader (siktslåtter och eventuellt tidig slåtter på övergödda delar behöver göras en extra gång på några ställen). Uppsamling av det avslagna kan också behövas när möjligheterna utvecklats.

Huvuddelen av de viktigaste pollen- och nektarväxterna för fjärilar, vildbin och andra insekter utmed leden blommar under juli och augusti och då är även rödlistade arter som väddgökbi, ängsmetallvinge och sexfläckig bastardsvärmare aktiva. Tidigare slåtter missgynnar dessa och många andra fjärilar, vildbin m.m. Blomningen av viktiga pollen- och nektarväxter är ofta rik under hela augusti varför leden även i fortsättningen bör slås efter 1 september, gärna någon vecka senare. I år (2021) gjordes slåttern efter den 20 september, vilket var en mycket bra tidpunkt med tanke på att exempelvis vanligt gullris, åkervädd och ängsvädd blommade ovanligt länge.

*Vanligt gullris
gynnades av
den sena
slåttern 2021
och blommade
fint långt in i
september.
Foto: Ebba
Werner.*

Vanligt gullris har en imponerande mångfald av insekter knutet till sig. Flertalet av bildens 18 insekter är helt knutna till gullris och deras larver lever på olika delar av växten. Det vitfläckiga ängsmottet (*Anania funebris*), i övre delen av bilden, är en mindre vanlig art som finns utmed leden vid Tofta. Teckning: Nils Forshed.

Riktade naturvårdsåtgärder behövs på många ställen

De största naturvärdena utmed leden är dels knutna till Hallands landskapsblomma hårginst och dess elva hotade fjärilar (ginstarter), dels till kärlväxter och insekter (främst vildbin och fjärilar) som traditionellt finns i slåtterängar och naturbetesmarker (ängsarter). Detta är miljöer som har minskat kraftigt och blivit alltmer sällsynta i dagens landskap, och som därför är särskilt angelägna att bevara och utveckla där det är möjligt. Dessa miljöer är egentligen inte i bra skick på något ställe utmed leden idag, men de kan utvecklas och ”blomma upp” på många ställen med riktade naturvårdsåtgärder. Detta skulle innebära att det blir ett pärlband av rika naturmiljöer utmed leden som kan hysa en betydligt större artmångfald och fler rödlistade arter jämfört med vad här finns idag. Potentialen att utveckla ännu högre naturvärden än idag är mycket god!

På karta 1 och 2 redovisas lämpliga ställen för att göra sådana åtgärder för att gynna ginstarter respektive ängsarter. Varje punkt på kartan anger en sträcka utmed leden (av varierande längd) och för varje sträcka behöver det göras en enkel åtgärdsplanering efterhand som det är aktuellt med åtgärder.

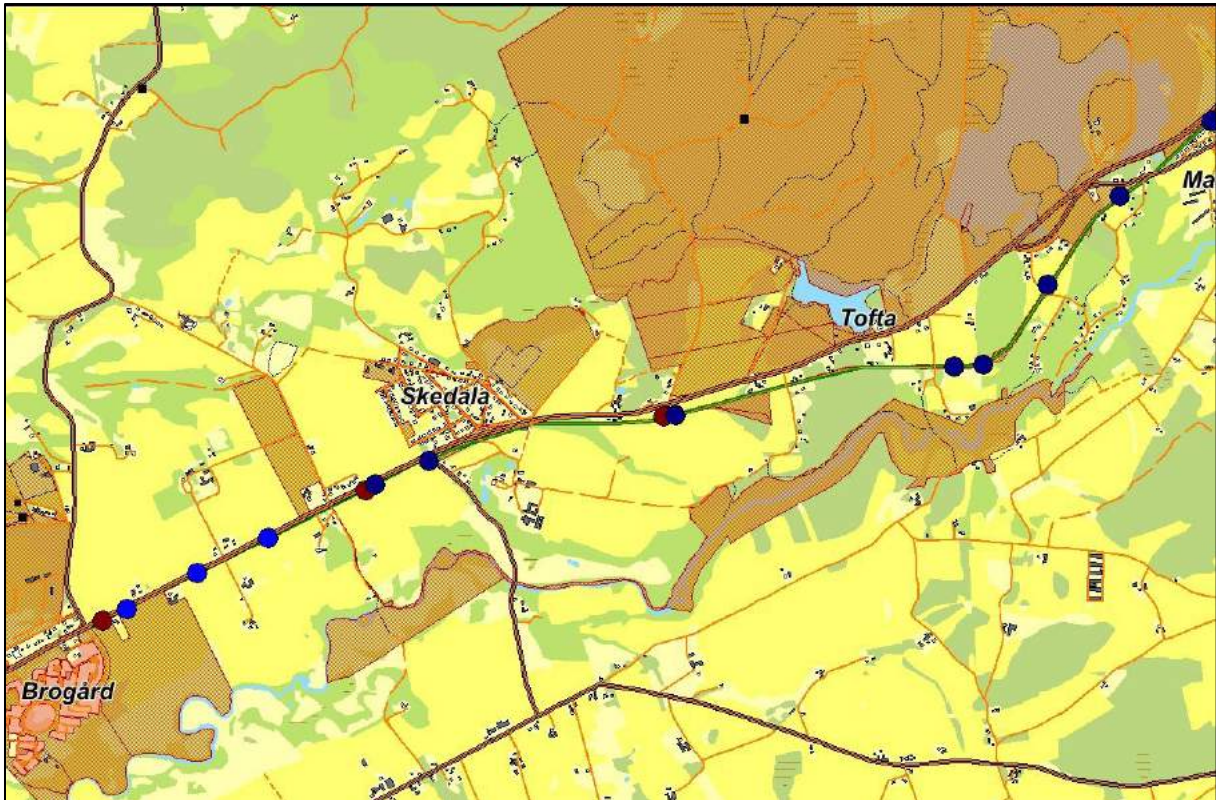
På karta 4 i avsnittet *Prioriterade sträckor inledningsvis* (längre fram) redovisas förslag på sex sträckor som bör prioriteras för åtgärder till en början. Vilka naturvårdsåtgärder som kan vara aktuella redovisas i följande avsnitt, liksom ett enkelt åtgärdsförslag för område 1 av de prioriterade som exempel. Liknande åtgärdsförslag bör efterhand göras för fler områden.

Förslagen nedan ska ses som en bruttolista för åtgärder, utöver sen slåtter, som kan bidra till att bevara och förstärka naturvärdena utmed leden. Åtgärderna bör övervägas efterhand som det finns praktiska och ekonomiska möjligheter att utföra de. Även ideella insatser kan bidra till att förstärka naturvärdena utmed leden, inte minst i anslutning till Naturskyddsföreningens fastighet Björkelund där det finns en aktiv och engagerad arbetsgrupp. Bortskrapning av kväverik vegetation och matjord (punkt 1) är den åtgärd som kan förväntas ha störst och snabbast positiv effekt på naturvärdena.

Kommunens fastighet utmed Banvallsleden är ofta smal och det finns även avbrott för privat mark på något ställe, och kontakter med grannar till leden kan därför vara nödvändiga vid planeringen av skötselåtgärder på vissa ställen. Detta bör utredas närmare för varje delsträcka efterhand som det är aktuellt med skötselplanering.

1. Skrapningar för att gynna rödlistade arter m.m.

Hårginsten och dess hotade fjärilar (samt ginstsandbiet) är det mest unika vi har i halländsk natur och som bara finns i södra Halland i landet. Hårginsten växer spridd utmed hela leden men finns oftast bara i små bestånd. Bortskrapning av översta jordlagret är en bra metod att gynna hårginsten och bör göras på ett flertal lämpliga ställen i slänter invid leden. Lämpliga slänter för detta finns spridd på många ställen och kan efterhand bli som ett pärlband av stora hårginstbestånd. Större bestånd av hårginst bör markeras och sparas vid schaktningarna, medan man inte behöver vara så rädd om enstaka plantor. Hårginsten har oftast en rik och långlivad fröbank, där den tidigare har vuxit, som kan generera nya plantor efter skrapning.

Karta 1. Sträckor utmed **västra delen** av Banvallsleden där riktade naturvårdsåtgärder föreslås efterhand som det finns resurser. **Blå prickar** visar att det handlar om åtgärder för **ängsarter**. **Bruna prickar** anger att det är åtgärder för **ginstarter**. Varje prick anger en sträcka av varierande längd.

Karta 2. Sträckor utmed **östra delen** av Banvallsleden där riktade naturvårdsåtgärder föreslås efterhand som det finns resurser. **Blå prickar** visar att det handlar om åtgärder för **ängsarter**. **Bruna prickar** anger att det är åtgärder för **ginstarter**. Varje prick anger en sträcka av varierande längd.

Även ängsväxter gynnas av skrapning av matjord på ställen där marken har blivit alltför näringsrik, och sådana marker finns det på många ställen utmed leden. Marklevande vildbin, jordlöpare m.m. gynnas också av detta eftersom det gör att de får lättare att gräva ut sina bon i marken – många arter klarar inte att gräva ut bon där det finns för kraftig vegetation. Skrapningarna bör koncentreras till kväverika, gräsrika delar medan örtrika partier lämnas kvar. Skrapningar kan även göras som en ren restaureringsåtgärd på sträckor där högvuxna gräs, brännässlor, hundkäx och andra kvävegynnade växter dominerar helt.

Återkommande skrapningar vid behov bör vara en del av den fortsatta skötseln av leden. Den här typen av skrapningar ingår i den löpande skötseln av vägar, men då med huvudsyftet att underlätta vattenavrinningen. Utmed Banvallsleden handlar det om mer småskaliga skrapningar jämfört med vid normal vägskötsel. Det bortskrapade materialet tas om hand på samma sätt som vid skrapningen av vägkanter – och på vissa ställen kan det planas ut i omgivande marker medan det på andra ställen behöver köras bort och deponeras på lämpligt ställe.

2. Naturvårdsbränning

Naturvårdsbränning på våren är en metod som under senare år har blivit alltmer aktuell och som numera används i större utsträckning i Halland. Bränningen utförs när det är god vartorka, normalt i april, och har en liknande effekt som traditionell slåtter som gynnar rikedomerna på blommande örter och även hårginsten gynnas starkt av bränning. Den ökade blomrikedomerna gynnar också många fjärilar, vildbin och andra insekter.

Naturvårdsbränning kan vara svårt att rent praktiskt genomföra på vissa ställen utmed leden av olika skäl, men där lämpliga ställen finns är det en bra naturvårdsåtgärd. Lämpliga ställen finns bland annat vid Björkelund, där det finns gräsrika marker invid leden på Naturskyddsföreningens fastighet utanför det slagna stråket, och här har redan gjorts brännningar vid några tillfällen samt mellan leden och enbuskbeståndet öster om Marbäck på kommunens fastighet. Troligen kommer fler områden lämpliga för bränning att uppmärksammas efterhand som naturvårdsåtgärder planeras utmed leden.

Hårginsten har ett av de största bestånden invid leden vid Marbäcks station, men är även här hårt trängd av gräs och mossor – skrapning behövs för att den ska blomma rikligare!

3. Samla upp det avslagna materialet

Uppsamling och bortförsl av det avslagna materialet är en åtgärd som skulle vara mycket gynnsam för naturvärdena – och som diskuteras mycket när det gäller väggkantsskötsel generellt. Idag saknas ofta lämpliga maskiner för detta och merkostnaden blir då hög. Lättast kan uppsamling ske på sträckan mellan Brogård och Skedala där vägkanterna är flacka och lätta att komma åt för uppsamling. Om det är ekonomiskt och praktiskt möjligt att lösa bör försök med uppsamling göras här.

4. Røjning utanför den slagna strängen på värdefulla delsträckor

Sol och värme är mycket gynnsamt för ängsblommor, fjärilar och vildbin och naturvärdena är generellt högre i de delar av leden där det är öppet (och solexponerat) åt söder. Växer täta buskage eller zoner med träd upp invid sydsidan av leden så hämmar det naturvärdena starkt. För att hålla sydsidan öppen utmed värdefulla delsträckor kan røjningar behövas utanför den slagna kanten.

5. Slå bredare på vissa sträckor med höga naturvärden

Att slå bredare utmed särskilt värdefulla sträckor, där det är möjligt, kan bidra till att förstärka naturvärdena och att hålla igenväxning med träd och buskar borta (røjningsbehoven minskar då). Detta innebär dock en extra kostnad men vore en mycket positiv åtgärd om det går att åstadkomma.

6. Slå två gånger på kväverika sträckor

För sträckor med högvuxen och kväverik vegetation som bedöms ha möjlighet att utveckla en rik örtflora är det antagligen positivt med slätter två gånger, och att det då slås en gång på försommaren (före 15 juni) utöver den ordinära slättern efter 1 september. Om det går att lösa finansiering för detta vore det intressant att som ett försök utföra försommarslätter av några utvalda delsträckor under 3 - 4 år, för att sedan utvärdera naturvårdsresultaten av detta och ta ställning till ev. fortsättning. På sträckor där det är en blandning av kväverik vegetation och ängsväxter bör man om möjligt hålla upp slätterhöjden 20 - 30 cm, men där kvävegynnade arter dominerar helt är detta onödigt.

7. Så ut frön av ängsväxter och hårginst

Ofta finns rikligt med vilande frön av hårginst och ängsväxter i marken och när marken av någon anledning blir barskrapad så kan nya plantor blomma upp från vilande frön i marken. Fast det kan också vara gynnsamt att så ut frön på blottad mark, exempelvis de kala slänter med krossmaterial som ännu finns utmed östra delen av leden, förbi Björkelund, som asfalterades senast (för bara något år sedan). All utsådd bör då ske med lokalt insamlat frö. I höst har detta skett i mindre skala på banvallen vid Björkelund, med frön som samlades in vid årets slätter av den fina slätterängen på gården – föredömligt lokalt och ideellt insamlat av Naturskyddsföreningens Björkelundsgrupp! Växter som är särskilt angelägna att få mer av och så ut är hårginst, åkervädd, ängsvädd, käringtand, gökärt, fibblor och liten blåklocka, som alla är värdefulla växter för rödlistade vildbin och fjärilar utmed leden eller i ledens närområde.

Kanterna utmed leden väster om Skedala har bitvis en rik flora med hårginst och ängsblommor, medan andra delar domineras av högvuxna, kvävegynnade gräs. Kanterna är här flacka och väl lämpade för att samla upp det avslagna materialet om det finns en lämplig maskin för detta. Uppsamling skulle bidra starkt till ökade naturvärden.

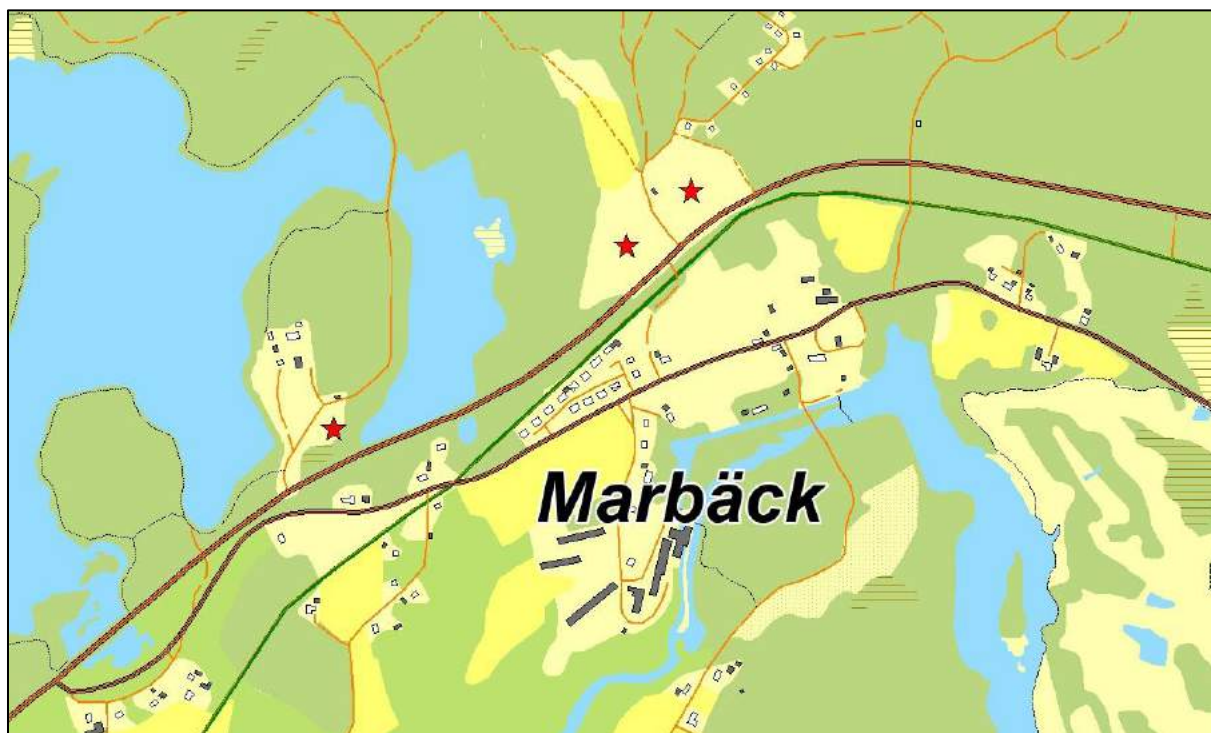
Medlemmar i Naturskyddsföreningens Björkelundsgrupp sprider ut ängshö utmed banvallen vid Björkelund. Ängshöet kommer från gårdens fina slåtteräng och innehåller rikligt med frön av ängsvädd m.fl. örter. Foto: Ebba Werner.

8. Värdefulla områden i ledens närområde

Banvallsledens kan med en bra skötsel bidra till att öka naturvärdena i närliggande naturområden (bl.a. som spridningskorridor), samtidigt som närliggande områden kan förstärka banvallsledens värden – de fungerar som kommunicerande kärl när det gäller växter och djur. Idag finns flera värdefulla naturområden nära leden vid Vallås och Snöstorp, där länsstyrelsen (ÅGP) redan arbetar med naturvårdsåtgärder. Invid den östra delen av leden finns Björkelund som är en annan miljö med höga naturvärden där det redan görs större naturvårdsinsatser.

Naturvårdsåtgärder även i andra områden invid leden är mycket positiva för de samlade naturvärdena. Lämpliga områden för restaurering finns exempelvis på kommunens mark vid Skedala skog, nära invid leden, där tre idag ohävdade ängsmarker (totalt 5 hektar, karta 3) med ändamålsenliga naturvårdsåtgärder snabbt kan omvandlas till eldorado för ängsväxter, hårginst, fjärilar och vildbin. Här finns idag tynande bestånd av hårginst, våddsandbi, åkervädd, ängsvädd, brudbröd m.m.

Ett annat lämpligt restaureringsobjekt är det gamla grustaget vid **G** på karta 4 som är intimt förknippad med leden och som har en mycket stor potential för sandlevande insekter och hårginst/ginstfjärilar. I den södra delen av tälten där skogen har avverkats växer hårginst, ljung, smultron, liten blålocka m.m.

Karta 3. Ohävdade ängsmarker (röd stjärna) invid Banvallsleden, på kommunens fastighet vid Skedala skog, som har en mycket god potential att bli ett eldorado för ängsväxter, hårginst, fjärilar och vildbin om bra naturvårdsåtgärder görs. Banvallsleden och dessa ängsmarker skulle då förstärka varandras naturvärden!

9. Hänsyn vid åkerbruk

Invid ledens västra del bedrivs åkerbruk på södra sidan nära inpå leden och renen är här bitvis mycket smal. Den kvarvarande renen har dessutom en tydlig gödselpåverkan (mer kvävegynnade växter jämfört med norra renen). En större hänsyn när det gäller plöjning samt spridning av gödsel och bekämpningsmedel skulle vara positiv för naturvärdena. Detta gäller mellan Skedala och Brogård (i synnerhet närmast Skedala) samt på en sträcka mellan Tofta och Skedala. Frågan om en ökad hänsyn till ledens naturvärden bör i något sammanhang tas upp med berörda brukare.

10. Sätta upp stekelhotell och skapa faunadepåer

Under fältarbetet har flera vedlevande vildbin (smörblommebi, gårdscitronbi och småsovarbi) och rovpsteklar (bland annat av släktena *Ectemnius* och *Crossocerus*) samt solitära getingar setts på blommor utmed leden. Dessa bor i skalbagghål och liknande i solexponerade döda träd, som är en stor bristvara utmed leden. Ett sätt att gynna dessa och berika mångfalden utmed leden är att sätta upp stekelhotell på några varma, soliga ställen, och då gärna även en informationsskylt som berättar om syftet med hotellen – och då även om naturvårdsprojektet utmed leden.

Även att skapa faunadepåer med död ved på lämpliga ställen utmed leden kan bidra till att förstärka naturvärdena med vedlevande vildbin, skalbaggar och andra arter.

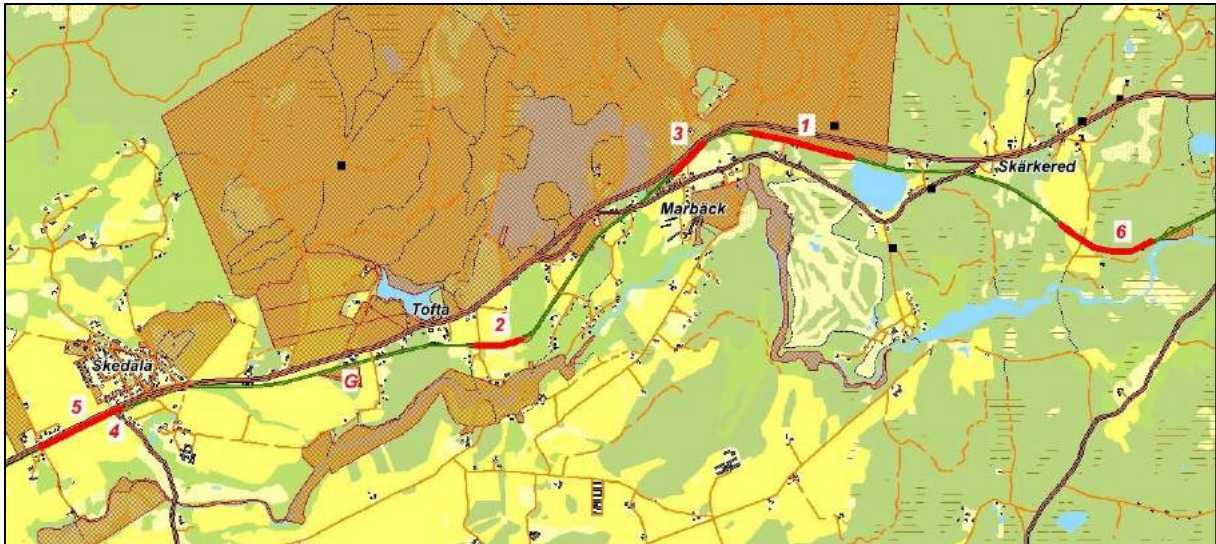
11. Information

Information till de som använder Banvallsleden och grannar till leden är viktig och kan ske på flera olika sätt:

- Informationsskylt om naturvårdsprojektet bör tas fram och sättas upp på lämpliga ställen utmed leden.
- Information bör finnas på kommunens, länsstyrelsens och berörda föreningars hemsidor.
- Information om projektet till vägföreningar i kommunen för att stimulera till naturvårdsåtgärder utmed fler vägar/leder, med tillfälle till guidningar vid Banvallsleden.
- Informationmöten för intresserade kan med fördel arrangeras på Naturskyddsföreningens gård Björkelund.
- Information i massmedia vid lämpliga tillfällen.
- Eventuella by- eller samhällsföreningar och liknande utmed leden bör informeras.

Prioriterade sträckor inledningsvis

Inledningsvis föreslås att de sex sträckor som redovisas på karta 4 prioriteras för skötselplanering. En enkel skötselplanering behöver göras för varje sträcka efterhand som åtgärder är aktuella. Som exempel redovisas ett åtgärdsförslag för sträcka 1 i karta 5. Med erfarenheterna från dessa sträckor kan man sedan gå vidare med åtgärder på andra lämpliga sträckor.

Karta 4. Sträckor utmed Banvallsleden där naturvårdsåtgärder föreslås prioriteras inledningsvis. Vid G finns det stora grustaget där gruset till banvallarna togs när järnvägen byggdes. Detta har en stor potential att restaureras till en mycket värdefull naturmiljö.

I område 1-3 planeras skötselåtgärder utföras under vintern 2021-22.

Karta 5. Åtgärdsförslag för område 1 av de prioriterade sträckorna. Eftersom kommunen äger marken norr om vägen så är det bara kommunal mark som berörs av åtgärderna. Det avskrapade materialet blir inte några större volymer och bör kunna planas ut i den planterad granskogen norr om leden och i den sydvästra kanten invid leden i det öppna området. Brandgator mot enarna görs smidigast med grovslätteraggregat.

Område 1. Västra delen med trängda bestånd av hårginst, som lyser gult i förgrunden. Här föreslås borttagning av ung gran och löv i slänterna, uppstädning av ris, avverkning av ett mindre antal träd för att öka ljusinsläppet samt bortskrapning av gräs och matjord för att gynna hårginsten.

Område 1. Västra delen där naturvårdsbränning föreslås av ytan till vänster, mellan bänken och enarna. Här växer bland annat hårginst, svinrot, ängsvädd och flockfibbla.

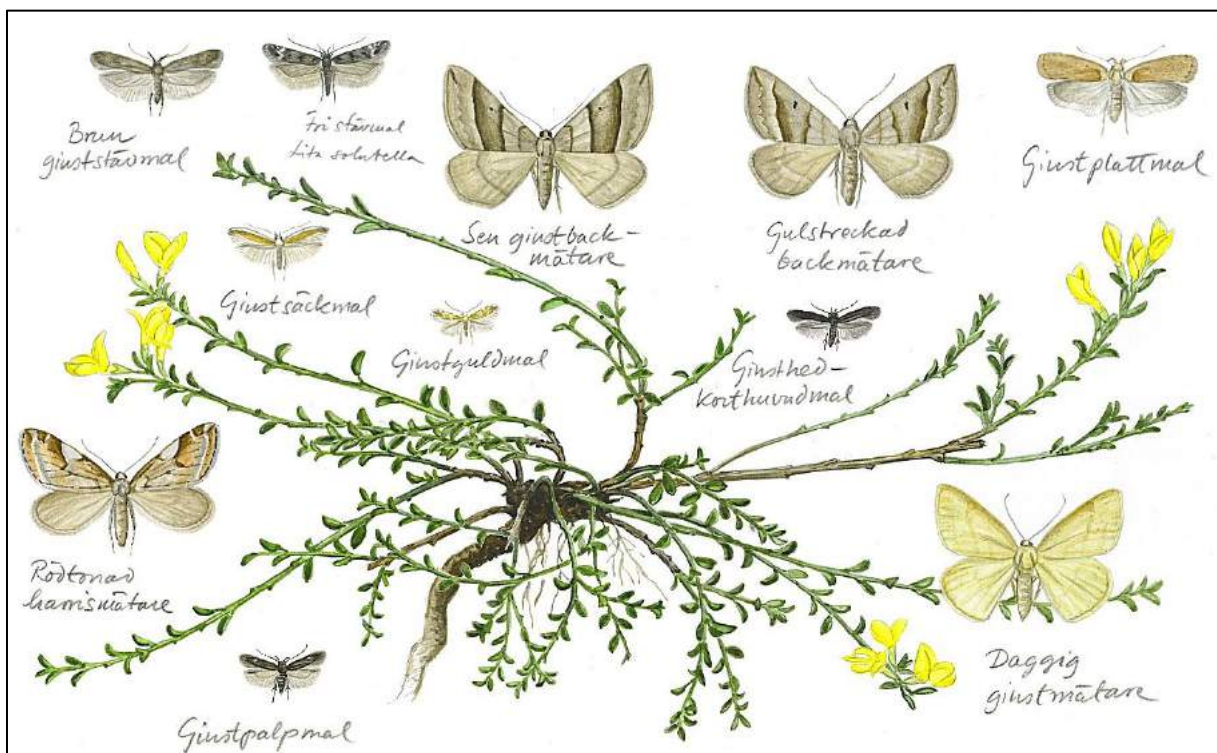
Utsättning och återintroduktion av hotade arter

Efterhand som restaureringar görs och allt fler sträckor utmed leden blir i gott skick från naturvårdssynpunkt kan utsättning/utplantering av hotade arter som hör hemma i dessa miljöer övervägas. Detta gäller i första hand tysk ginst (CR), nålginst (EN), större ginststävmal (EN), gulstreckad backmätare (EN) och gråstreckad backmätare (VU), men på sikt kan fler av de hotade ginstfjärilarna vara aktuella.

Tysk ginst har äldre uppgifter från Skärkered (på järnvägsvallen 1890), Skedala (på gränsen till Marbäck 1856) och Skedalshed (flera uppgifter 1863 - 1897) enligt Hallanda Flora (Georgson et. al. 1997). Den har även introducerats på heden vid Björkelund under senare år, med frön från den enda kvarvarande lokalen i landet vid Hällarp öster om Falkenberg.

Nålginst har äldre uppgifter från Skedala 1861 och Skedalshed 1892 och har under senare år introducerats på heden vid Björkelund med frön från lokaler i Veinge socken, där de enda kvarvarande spontana förekomsterna i landet finns.

Större ginststävmal och **gråstreckad backmätare** har under senare år introducerats på heden i Björkelund från Mästocka ljunghed. För backmätaren finns även uppgifter om att den tidigare förekom spontant vid Björkelund (Börje Andersson på 1990-talet) samt i Fylleåns dalgång vid Snöstorp (Ronny Lindman 1984). Även **gulstreckad backmätare** har noterats som spontan av Börje Andersson vid Björkelund på 1990-talet. Slutligen kan nämnas att den akut hotade **daggiga ginstmätaren** tidigare har rapporterats från Skedalshed (1920 och 1921) enligt Björklund et. al. (2015).

Teckningen av Nils Forshed visar de elva hotade ginstfjärilarna samlade kring hårginsten. Flera har fått nya namn: fri stävmal = större ginststävmal, ginstguldmal = ginstbladsguldmal, ginsthedkorthuvudmal = ginstfältmal, rödtonad harrismätare = rödtonad ginstmätare och sen ginstbackmätare = gråstreckad backmätare.

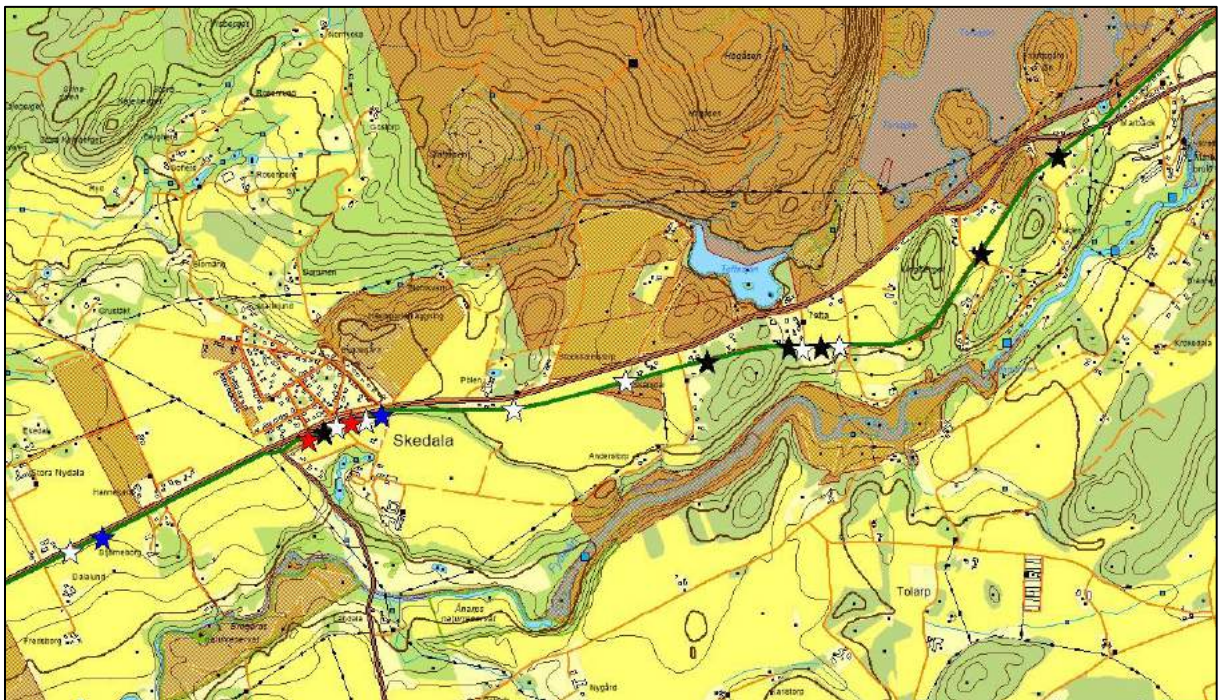

Gråstreckad backmätare (överst) och större ginststävmal (nederst) har under senare år introducerats till heden i Björkelund, och förhoppningsvis kan de i framtiden också ses på ginstrika slänter utmed Banvallsleden. Foton: Ronny Lindman.

Invasiva arter

Vresros, parkslide, lupin och kanadensiskt gullris är invasiva arter som förekommer utmed leden. Dessutom finns blekbalsamin som ibland också anges som invasiv. Mest problematiska är bestånden av parkslide (vid Skedala) och vresros (väster om Skedala) medan lupin och kanadensiskt gullris mest förekommer spridda och inte har setts i några tätare bestånd. Blekbalsamin finns rikligt framförallt på skuggiga ställen på några ställen vid foten av bergskärningar utmed leden, på är sträckor som generellt har lägre naturvärden. Vid en av bergskärningarna finns även jättebalsamin.

I den här skötselplanen föreslås inga särskilda åtgärder mot invasiva växter. Detta får hanteras i det övergripande arbetet med invasiva arter som bedrivs hos länsstyrelsen och kommunen – som då också får bedöma om särskilda åtgärder bör prioriteras utmed leden och hur de ska finansieras. Utbredningen av invasiva arter redovisas på kartan nedan. En tydlig koncentration finns vid Skedala där alla fyra arterna förekommer. Öster om Marbäck har inte några invasiva arter noterats, men lupin och kanadensiskt gullris kan förekomma med enstaka plantor utmed den sträckan också utan att de uppmärksammats.

Karta över invasiva arter som noterades under fältinventeringen. Röd markering är parkslide, blå vresros, svart lupin och vit kanadensiskt gullris.

Uppföljning av ledens naturvärden

Uppföljning är viktig för att få bättre kunskaper om hur mångfalden på banvallarna utvecklas när senare slätter införs och när det görs riktade skötselåtgärder för biologisk mångfald på vissa ställen. Detta ger kunskaper som kan bidra till att utveckla skötseln av Banvallsleden och som även kan vara värdefulla på andra håll i landet där banvallar och vägkanter är viktiga miljöer för mångfalden.

Slinginventering av signalarter (vildbin och fjärilar)

För att följa upp hur insektslivet påverkas av att slätten görs senare kan ett urval bra signalarter väljas ut och följas upp på några utvalda sträckor (slingor) utmed leden. Hur många och långa sträckor får helt enkelt väljas med hänsyn till vilka resurser som finns, ju fler sträckor dessbättre. Lämpliga signalarter finns i Larsson (2017) där de beskrivs närmare och arter som passar särskilt bra för Banvallsleden är:

Väddsandbi

Väddgökbi

Småfibblebi

Sexfläckig bastardsvärmare (även *mindre* och *bredbräm* om de visar sig)

Ängsmetallvinge

Alla dess är lätta att hitta när de söker nektar eller pollen på åkervädd, fibblor och andra blommor och de är lätta att lära sig känna igen även för den som inte är expert på insekter. Det är också arter som missgynnas starkt av tidig slätter, som alltför ofta sker av vägkanter och banvallar. En ändring till sen slätter, som föreslås för Banvallsleden, bör innebära att dessa arter får möjlighet att bygga upp större bestånd utmed leden – om det verkligen blir så kan uppföljningen ge besked om.

Vill man få en bild av alla de föreslagna arterna så bör varje sträcka besökas vid **två tillfällen under sommaren** – första gången under perioden **20 juni – 1 juli** och andra gången under perioden **10-20 juli**. Exakta tidpunkten får anpassas efter hur väderförhållandena är den aktuella sommaren och det bör vara gynnsamt väder för vildbin och fjärilar – d.v.s. uppehållsväder, lugnt och relativt varmt. Lämplig tidpunkt på dagen är normalt kl. 10-16, men måste anpassas till väderläget den aktuella dagen. Uppföljningen kan göras ungefär som vid dagfjärilsövervakningens slinginventering då man ska vandra i en stadig i lugn takt och notera vilka arter man hittar (och hur många) – och så tar man ena kanten på ena hållet och andra kanten när man går tillbaka.

Eftersom insekter har stora naturliga fluktuationer bör uppföljningen göras årligen till en början, minst under fem år. Bäst är självklart att fortsätta med årliga uppföljningar, men om det inte finns möjlighet till detta så kan man välja att pausa uppföljningen en period för att återkomma senare med uppföljning under en ny femårs-period.

Kommunens fastighet utmed leden är väl avgränsad och bredden är anpassad till hur kantområdena ser ut och uppföljningen bör omfatta hela den mark som fastigheten utmed leden omfattar. Detta är också en fördel med tanke på att riktade naturvårdsåtgärder föreslås på många ställen utmed leden på kommunens fastighet och efterhand som de genomförs på

Ängsmetallvinge (överst) och vädssandbi (nederst) är bra signalarter för insektsrika miljöer och är lämpliga för uppföljning av hur naturvärdena utvecklas utmed leden.

sträckor där uppföljning sker så får man även ett svar på hur vildbin och fjärilar reagerar på åtgärderna. Alla observationer bör rapporteras på Artportalen.

Fotodokumentation

Under fältarbetet har fotodokumentation gjorts utmed hela leden – i många fall från ställen som är lätta att känna igen och återkomma till. All framtida fotodokumentation utmed leden och då helst från ställen som är lätta att hitta är värdefull för framtiden – bilder säger mycket om ledens status för biologisk mångfald. På delsträckor där riktade skötselåtgärder planeras bör foton före och efter kontinuerligt tas. Förslagsvis görs en sammanställning av foton från ett antal punkter utmed leden vart femte eller tionde år – detta blir i så fall ett bra underlag vid en utvärdering av hur banvallarna utvecklas. Man blir lätt hemmablind och missar lätt smygande förändringar som sker och då kan foton bra en bra ”ögonöppnare”.

Hårginst och ginstfjärilar

I takt med att föreslagna skötselåtgärder för att gynna hårginst och ginstfjärilar görs bör uppföljning av hur dessa svarar på åtgärderna göras. För **hårginsten** är **foton** när den blommar ett bra sätt att följa upp hur den reagerar på åtgärderna. Lyckas åtgärderna så blir det snabbt ett gult hav av blommande hårginst i slutet av maj-början av juni där det tidigare kanske bara har funnits enstaka, trängda plantor eller inga plantor alls där den vilande fröbanken har aktiverats av åtgärderna.

Om restaureringarna av slänter med hårginst blir lyckade så kan det på sikt vara aktuellt att även göra uppföljning av ginstfjärilar utmed leden, men då måste det först utvecklas avsevärt större bestånd av hårginst, men den utvecklingen kan gå fort. Mest aktuella är större ginststämval (EN) och gråstreckad backmätare (VU) som finns vid Björkelund, men på sikt kan även andra ginstfjärilar vara aktuella. En **inventeringsmanual** för ginstfjärilar finns i bilaga 3 i Björklund m.fl. (2015).

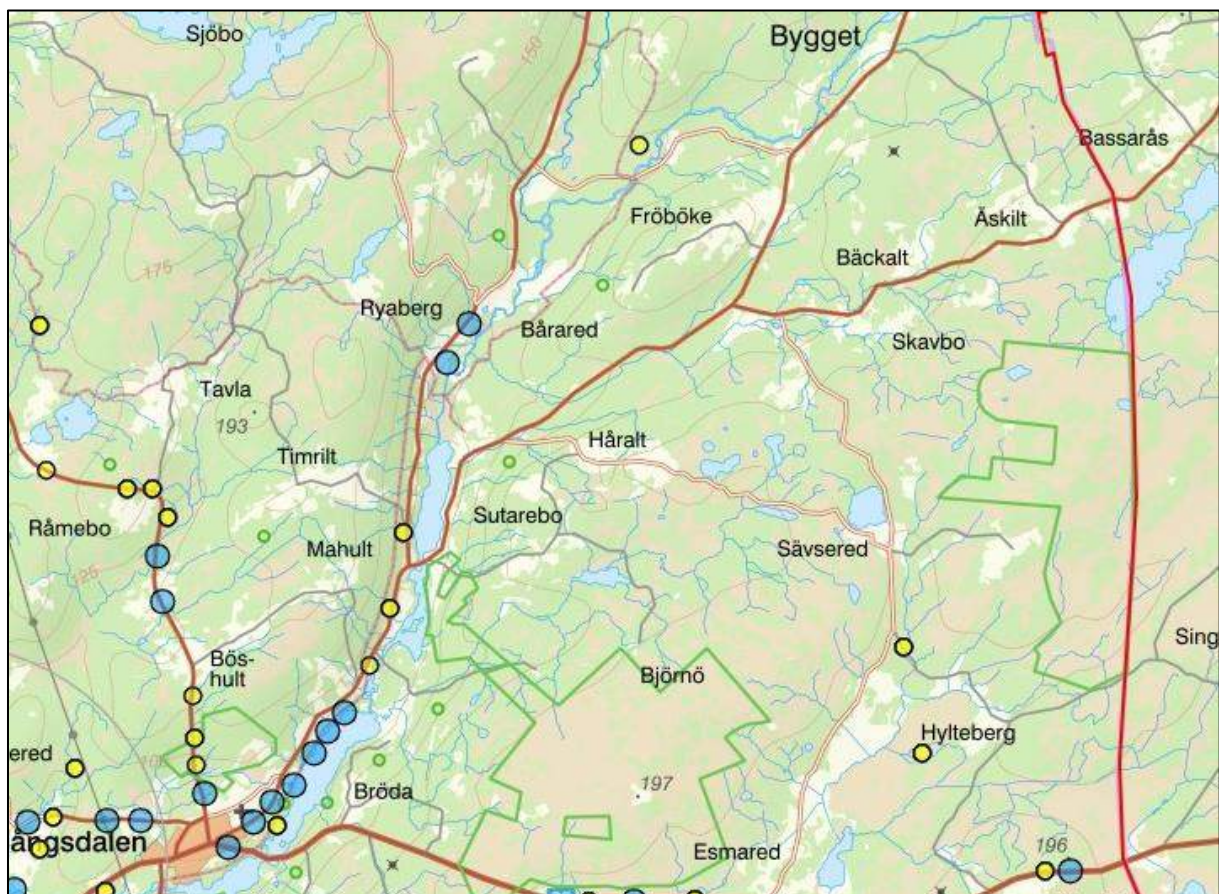

Sträckor där det är särskilt intressant att följa upp de föreslagna vildbina och fjärilarna (signalarterna) har markerats med rött på kartan. Tillgången på inventerare får avgöra hur många och vilka som är möjliga att följa upp.

Fortsättningen av Banvallsleden i kommunen

Även de återstående två milen av Banvallsleden i Halmstads kommun fram till smålandsgränsen är intressanta från naturvårdssynpunkt, vilket framgår av kartan nedan med rapporter om **hårginst** på Artportalen. Vid Bårared finns även det hotade **väddgökbiet** i nära anslutning till leden. Mellan Simlångsdalen och Mahult är **svinrot** rapporterad på tre ställen utmed leden.

Dessa uppgifter ger en samlad bild av att det sannolikt finns höga naturvärden även utmed den återstående delen av Banvallsleden i kommunen och att här sannolikt finns fler naturvårdsintressanta arter att hitta. En närmare undersökning av denna del av leden föreslås för 2022 för att klargöra var de största naturvärdena finns samt behovet av skötselåtgärder liknande de som föreslås i denna rapport. Särskilt intressant är att klargöra om även insekter knutna till åkervädd och andra insekter har goda förutsättningar utmed denna sträcka, exempelvis väddgöcki, väddsandbi, sexfläckig bastardsvärmare och ängsmetallvinge.

Utdrag med rapporter om **hårginst** från Artportalen. Man kan se att det finns många uppgifter om hårginst mellan Simlångsdalen och Mahult, därefter blir det glesare fram till Ryaberg. Den nordligaste gula prickerna norr om Frøböke är utmed Banvallsleden väster om Röskebo. Sannolikt finns fler bestånd av hårginst utmed denna sträcka.

Referenser

Artdatabanken. 2020. Rödlistade arter i Sverige 2020. SLU.

Artportalen www.artportalen.se

Björklund et. al. 2015. Unika ginsthedar i södra Halland hyser landets alla hotade ginstfjärilar. Uppföljning 2004 - 2014 av ÅGP-åtgärder i Halland. Länsstyrelsen i Hallands län Meddelande 2015:7.

Eneland, A. 2017. Ängs- och betesmarksinventeringen. Metodik för inventering från och med 2016. Jordbruksverket Rapport 2017:9.

Forsberg, Å. (red.). 2006. Bolmenbanan i Halland.

Georgson, K. et. al. 1997. Hallands flora.

Karlsson, T. & Larsson, K. 2011. Åtgärdsprogram för vildbin på ängsmark 2011 - 2016. Naturvårdsverket Rapport 6425.

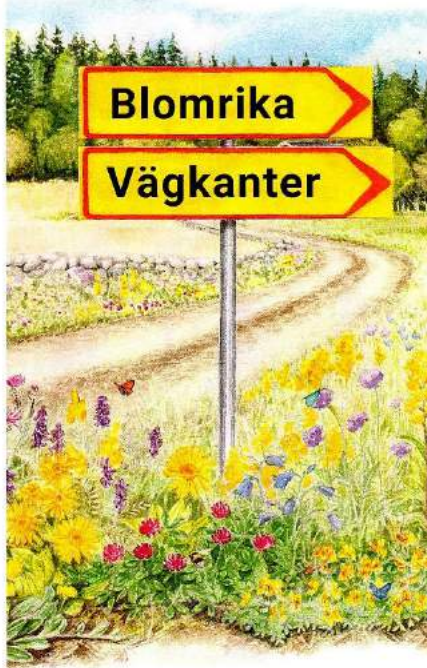
Lennartsson, T. & Gylje, S. 2009. Infrastrukturens biotoper – en refug för biologisk mångfald. CBM:s skriftserie 31.

Larsson, K. 2007. Åtgärdsprogram för nålginst, tysk ginst och ginstlevande fjärilar 2007 - 2011. Naturvårdsverket Rapport 5731.

Larsson, K. 2017. Insekter som signalarter för öppna marker i södra Sverige. Länsstyrelsen i Hallands län och Kristianstad Vattenrike.

Lindqvist, M. (red.). 2012. Metodik för översiktlig inventering av artrika vägkantsmiljöer. Trafikverket Rapport 2012:149.

Trafikverket. 2015. Vägkanter – Artrika vägkanter, hänsynsobjekt, invasiva arter. Driftområde södra Halland. Rapport 2015:255.

Så får vi blomrika vägar:

- ✓ Identifiera de blomrikare vägar och vänta med slåtter av dem till efter mitten av augusti.
- ✓ Övergödda vägar med högväxta gräs ska istället slås tidigt och gärna mer än en gång.
- ✓ Forsla bort det avslagna för att få och behålla den magra miljö som gynnar ängsblommorna.
- ✓ Invasiva arter som lupiner hotar mångfalden och bör slås tidigt – gärna flera gånger – och avlägsnas. Man kan också gräva upp dem med rötterna.
- ✓ Undvik att täcka med krossgrus och makadam – det missgynnar många vildbin och blommor.
- ✓ Identifiera, vårda eller skapa nya magra, gärna sandiga, vägar och väglänter. Särskilt de som ligger i varma, väl solbelysta lägen är viktiga för marklevande vildbin och mångfalden.

Läs mer i foldern!

Foldern finns i två versioner, en för södra och mellersta Sverige (Art nr N0038) och en för norra Sverige (Art nr N0039).

Broschyerna *Skapa blomrika vägar* (en för södra och mellersta samt en för norra Sverige) kan laddas ner eller beställas på Naturskyddsföreningens hemsida:

[Broschyr: Skapa blommande vägar - Naturskyddsföreningen \(naturskyddsforeningen.se\)](http://www.naturskyddsforeningen.se)

Broschyer kan också beställas på denna epost-adress:

blomrika.vagar@gmail.com

Fjärilsdans (mindre tåtelsmygare) på åkervädd väster om Skedala i mitten av juli 2021 – kanske en glädjedans över att renarna ännu var oslagna.

Naturskyddsföreningen
Halmstad

